

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

День був ясний, сонячний, проте холодний. Коли цвітуть сади, так буває часто — після теплих весняних днів настають холодні, іноді навіть вертаються відзимки, спалюють інеєм траву та ніжний вишневий і абрикосовий цвіт. Щоправда, нині похолодання не сягнуло інею, та й трава вже стояла буйна, рослава. Це був молодий, закладений минулої осені на торфі та привезеному чорноземі газон, яро-зелена, густа трава аж пирскала насмоктаними з землі, з весни соками, й інститутський сторож Василь косив її ручною садовою косаркою. Він знімав перший укіс. Косарка диркотіла, чаділа синім димом, з-під неї бризкала зелена роса, й пахло глибоко, до похлипу, зелом, весною, земним духом. Аби більше вдихнути тих соків, Дмитро Іванович пішов вузенькою асфальтованою стежечкою попід газоном, де саме косив Василь. Проте тут, зблизька, запах був надто густий, пересичено густий, якийсь водянистий, давкий, він зовсім не асоціювався з пахом свіжоскошеного луку, а саме ця асоціація й збурила Дмитра Івановича. До того ж диркотіла косарка й смерділо перепаленим бензином.

Одначе і холодна вільгість, і ці майже неприємні запахи вже не могли розвіяти в Дмитрові Івановичу того дужого відчуття весни, народження чогось нового, з яким ступив на вузеньку асфальтовану доріжку. То більше, що це відчуття йшло не ззовні, а зсередини, він сам діткнувся душею вишневого і бузинового цвіту, й трави, і синяви далекого обр'ю за Дніпром, і метушливої бадьорості шпака, що сів на важку, в густих бубочках зав'язі гілку яблуні, струсивши кілька крапель роси на асфальт; оголеними чуттями, настроєм просяк крізь пори весни кудись далі, вглиб — до буяння, шумування. Й побачив, таки вперше побачив, що вже весна, що дерева сповнені якоїсь пожадливості життя, нестримності зросту, він мовби розбруньковувався з ними й відчув, що їм ще цвісти, та цвісти, й буяти, а йому тішитись тим буянням, що попереду довге-довге літо з м'якими розкошами, таїною визрівання, степленими водами і зеленим шумом, яке любив, завжди чекав і яким ніколи не встигав натішитись, — так швидко воно минало. Він добре знав, звідки починається це відчуття. Бо в ньому самому мовби щось оновилося, одродилося, тільки допіру вмерла та несподівана погроза, лячна тінь, яка висіла над ним уподовж майже трьох тижнів. З іншого боку, нічого й не було, так, невелика підозра, невиразна підозра, з якої,

проте, почалися пильні перевірки, була заведена окрема карточка й навіть... виписане направлення в диспансер по Великій Васильківській. Ця підозра — підозра віку, невинуватана, як невинуватані вони на дев'яносто дев'ять відсотків усі, якої, проте, достатньо, аби повісити перед людиною чорну запону (вона виправдана тим, що запізнися — й та запона вже не одхилиться ніколи). Вона вилущила його з усталеного життя, вкинула нехай не в панічний переляк, але в глибокий песимізм, повільно абстрагуючи од світу. То була справді тінь. Підозріла тінь на правій легені, її показав рентген на черговій лікарській перевірці, що їх, науковців, змушували робити кожен рік. Він не був винятком з людського роду, тінь упала на мозок, проросла в нього, і хоч як боронився, розвіяти не міг. Він і далі ходив на роботу, мався, як і колись, йому здавалося, що він відтиснув думку про хворобу кудись далі, але насправді було не так, темна, непрозора тінь лежала на всьому. На роботі, на новій кінокомедії, на білій обідній скатертині, на усмішці доньки. Вона, як пігмент, просмокталася в усе, її не можна було не бачити. З того дня Дмитро Іванович почав відчувати в грудях з правого боку легкий біль. Його відлуння ще дужче посилювало відчуття страху та непевності.

І от учора ввечері подзвонив рентгенолог і сказав, що йому вдалося відшукати стару картку Дмитра Івановича, картку вісімнадцятирічної давності, й на одній з рентгенограм він знайшов цю саму пляму. Колись, можливо ще в молодості, Дмитро Іванович, сам того не знаючи, на ногах перехворів на плеврит, відтоді залишився рубець, який можна виявити тільки під певним кутом. Саме так його й помічено вдруге три тижні тому. А біль — психосоматичний, самонавіяний. Рентгенолог сказав, що в поліклініку Дмитро Іванович може більше не приходити, а направлення в диспансер порвати. Це одразу розвіяло будь — які сумніви. Дмитро Іванович розхвилювався й розчулився, мало не заплакав. І одразу зник біль, і впала чорна запона, світ мовби засвітився заново. Іноді треба гіркоти біди, щоб відчутти смак життя. Він побачив, що воно не було сіре, то він сам робив його таким, воно буяло й вигранювало, і йому вільно було зануритися в те буяння й відчутти приємний доторк граней. Тої ж миті він подумав, що жив не так, що надалі відчуватиме грані, намагатиметься їх відчутти, не дасть сірості затягнути будень. І не тільки його власний, а всієї родини — дружини, сина та доньки. Він сам освітить його ім. Він оглянувся довкола, і враз несподівано для

себе засміявся легким дитячим сміхом і зажмурився по — дитячому.

Його пойняла гаряча, якась аж бентежна радість — сонця, дерев, трави, що їх людина здебільшого не помічає, він почував легкість у всьому тілі й запаморочливе піднесення на душі. Зверху, у вікні третього поверху, сміялися дівчата — лаборантки суміжної лабораторії, він подумав, що, може, вони сміються з нього, навіть одгадав причину — на його ледь кучерявій голові позначалося озерце пролисини — маленьке — маленьке, його можна було побачити тільки згори, він його старанно ховав, мабуть, згори його голова здавалася трохи кумедною, але той сміх не образив. Молодий дівочий сміх розливався по тілу бентегою, тривожачи щось майже забуте, заснуле. Дмитро Іванович усмінувся.

З цією усмішкою й зайшов до інституту — старого чотириповерхового будинку, перед яким минулої осені знесли ще старіші дерев'яні хавіри, оголивши незграбний, із вмурованими до половини в стіну колонами фасад, обкладений довкола колон кольоровими плитками, — вітався з вахтером, із співробітниками, що зустрічалися на сходах і в коридорі. Вони віталися радо, одразу помітивши його ясний вид, його звичну, трохи сором'язливу, трохи наївну, мовби приснулу в кутиках губ усмішку. Вони любили її. Вона не означала чогось особливого — великих надій, веселості, але й не була вдавана, покладена на уста силоміць. Коли вона мріяла, до нього легко приходили, вільно сперечалися, навіть сердилися, й він сердився, й вона зникала, але з'являлася знову, щойно скінчували суперечку. Вона не зникла і в оці три тижні, але була якась стомлена, вимучена, і тепер, коли відродилася, це помітили всі. Дмитро Іванович зрозумів, що всі бачили його важкий настрій душі, а тепер побачили й перемену, мовчки раділі разом з ним, і це сповнило вдячності й ще більшої радості.

Йому хотілося швидше зайти в кабінет і взятися до роботи. Хотілося перевірити оті свої розрахунки, які не давалися протягом трьох тижнів. Про це думав од самого ранку. Сьогоднішнє його відчуття було подібне до того, з яким приходив на роботу років десять тому. На цих широких тримаршових сходах він пережив кілька перемін отого свого настрою. Спочатку, одразу після призначення завідуючим лабораторією, була насторога, навіть боязкість, бо весь час здавалося, що йому вставлятимуть

палиці в колеса, — надто після того, як один із співробітників прошепотів на вухо, що вчора його заступник сказав: «Який це завлабораторію. Це — завбазою». Він не помстився заступникові. Він ніколи не натякнув, що це йому відомо. Він був вище цього. Потім настали роки найактивнішої праці. Коли справді линув на роботу душею. Власне, доконечно те почуття не згинulo й тепер, просто він трохи стомився, просто щось притерлося, притьмарилося. Але сьогодні ступав сходами з почуттям піднесення. Не урочистості, а таки піднесення. Він знав, що на нього чекають. Він зараз сяде, візьме синій зшиток... Ні, спочатку має сказати те, що думає, що надумав у останні дні про досліди другої групи.

Так було завжди. Йому було приємно, що від нього чекають порад. Може, саме тому майже ніколи не полишав думки про роботу. Таки давати поради. Це його друга засторога — не нав'язувати себе, не тиснути, хоч знову ж від цього остаточно вберегтися не можна, як би того не прагнув, та чи й прагнув то до кінця — нащо ж тоді він тут!

Він любив іти на роботу з чимось новим, обмисленим. Він давав поштовх, заряд усім (і це таки майже несамохіть — енергію, ентузіазм осмислено дати не можна). Саме тоді, коли ніс на роботу нову ідею, нову думку, — йому найдужче хотілося йти. І не те щоб не любив домівки чи вже надто звик до оцих людей, — хоч таки й звик, і не тільки він до них, а й вони до нього, він знав, що його поважають, ну, нехай не всі, але навіть ті двоє чи троє, що не приймали його напочатку, примирилися, більше ніж примирилися, стали на думці, що він краший, ніж міг бути хтось інший. Решта ж справді поважала щиро, а може... навіть любила його. Тобто поважала найвищою мірою.

Саме така повага світилася й зараз у очах Вадима Бабенка, що стояв біля вікна, замислено кунив сигарету. Вадим привітався красивим, глибоким нахилом голови, в його очах світилася приязнь. Вадим — молодий кандидат, йому двадцять сім років, а він вже готує докторську дисертацію. Кажуть, Бабенко — надія лабораторії. Можливо, колись він замінить і Марченка. Дмитро Іванович думав про це спокійно, може, тому, що це станеться не скоро, а може, що таки ще не відомо, в кому знайде собі заміну. Адже це залежить од нього. Вадим же справді на свої роки вельми розважливий і розумний. Чи, як кажуть тепер, поінформований.

Дмитро Іванович подумав, що саме це слово найповніше виражає Вадима. Бабенко знає все — од швидкості поділу амеби до швидкості польоту останнього супутника, од способу добування золота з морської води до способу виведення плям на шерсті і шовку. До нього в лабораторії звертаються як до енциклопедичного словника. Дмитро Іванович, котрий свій час також не в карти згаяв, дивується, яким робом за такий ще короткий вік у ту красиву голову напхалося стільки інформації, як її не потиснули думки про дівчат, модні краватки, байдарки чи ще там що. Щоправда, Вадим завжди одягнений за модою, навіть вишукано, й зараз на ньому сірий напівспортивний костюм, довга картата краватка, тупоносі лаковані черевики — проте, мабуть, то просто охайність, чепурність. Бо на розв'язання найпоширенішої формули: $x + y = \text{любов}$ віддає часу зовсім мало. Хоч він і не аскет, навіть Дмитро Іванович якось зустрів його у кіно з високою білявою дівчиною, але Вадима ніколи не кличуть до телефону з двозначною посмішкою лаборантки, він не скрадається тихцем з роботи й не приходять на роботу заспаній, з слідами губної помади на комірі сорочки. Як, скажімо, Євген Лісняк, котрого той же Вадим називає не інакше, як запрограмованим на кохання. Всі сили індивідуума вкладені туди, на інше темпераменту й енергії лишається зовсім мало. Недарма ж Євген ще й матеріалу не зібрав на кандидатську дисертацію.

А притому Вадим вродливий надзвичайно, дівчата так і пають його очима. Можна сказати, він вродливий аристократично.

— Вадиме, — якось сказала Світлана Кузьмівна, — ти мені здаєшся схожим на Доріана Грея.

На що Вадим гречно, хоч водночас підкреслено театральню, вклонився і відповів:

— Сподіваюся, у своєму компліменті ви не сягаєте далі портретної схожості.

Вадима довгасте, блідувате обличчя, прямий, рівнин ніс, виразні губи, які зараз приязно усміхалися Марченку. Вадим мав наміри щось сказати, може, висловити те, що висвітлював його усміх, але стримався. Він не хотів, щоб Дмитро Іванович витлумачив його слова як підлабузництво.

Марченко зайшов до кабінету. Кабінет — з лівого по коридору боку, перша кімната од сходів. У кабінеті панував запах сірководню та ацетону, він його ледве відчував, він зник до нього, бо це був другий запах життя, а може, навіть перший, а отой —

трави, цвіту — став другим, адже про нього тільки мріялося й говорилося й рідко коли ним ласувалося. Проте він прочинив вікно. Свіжий вітер гойднув цупку жовту фіранку, прошелестів паперами, підняв на столі кілька аркушів, але не мав сили скинути їх. Марченко боявся протягів — у цій вузькій довгій кімнаті завжди тягло, проте сьогодні він залишив розчиненим вікно, а не квартиру, як завжди.

Сів за стіл, дістав сигарету. Перекинув одразу три листочки на календарі (ого, скільки зібралось). Сьогодні п'ятниця, восьме травня. Робив усе звично, майже несамохіть. І робочий спокій, який поймав його, теж був буденний, звичний. А от відчуття, як йому починати день, ясніше, ніж завжди. Мислено обіймав увесь плацдарм, де мала розпочатись підготовка до штурму, — так трошки іронічно, але іронія тільки у визначенні, а не в суті, — подумав про лабораторію і про те, що мали зробити. Оцей кабінет, кімната і кілька сусідніх — весь відділ — лабораторія, як називали вони по — старому, були його світом. Досконалий і недосконалий, але якоюсь мірою, якою це може бути залежне од людини, витворений ним. Не тим тільки, що вперше очолив цю лабораторію, можна сказати, створив її, адже саме з його роботи, з його докторської дисертації вона одбрунькувалася од лабораторії білкових компонентів, що й теми розробляв він, і приймав на роботу співробітників, і навіть закупляв обладнання. Звичайно, проблему зачинав не він, вона назріла в світі, над нею працювали на всіх континентах. Але все оце: і проблема, і теми, і навіть апаратура (до речі, досить нужденна, як на сучасний рівень) були його світом. Не володінням, а світом, від якого залежав, який уже мовби існував сам по собі, хоч він і створив його. І навіть був його центром, його осердям. Справді, він був мовби... запалювальним механізмом у машині. Він надавав цій машині певних обертів, змушував людей і самого себе працювати енергійніше, мізкувати, докопуватись, шукати — йти далі. Примушовав, отже, не як керівник, не як начальник, а як осердя цього агрегату, його запалювальна частина, його якір, що крутить усе довкола. Одначе він усвідомлював, що йому треба так матися, «так крутитися», і дотримувався заданого ритму свідомо. При тому він у хвилини абстрагування мав на це своє власне пояснення, свій легендарний кпин: «Робота створила людину і мусить рятувати її й далі від свого ж витвору — холодної роботи розуму». Це справді був майже жарт, бо яка б холодна не була робота